

Afrikaans

Marc van Oostendorp

De Leidse neerlandicus Karin Robbers zat eens een boek van de populaire Zuid-Afrikaanse auteur Matthee te lezen toen ze op een merkwaardige bijzin stuitte. "As hulle weer wou dorp toe, ..." las ze. Vooral de volgorde van *wou* en *dorp toe* trok Robbers' aandacht. Een Nederlandse schrijver zou het werkwoord helemaal achteraan plaatsen, en schrijven 'dat zij weer naar het dorp toe wilden'. De volgorde die Matthee hier neerschreef, zouden zijn Nederlandstalige collega's nooit gebruiken. Robbers sloeg er een paar grammatica's van het Afrikaans op na, maar ze vond nergens informatie over deze zinsconstructie.

● **ONBEVANGEN**

Robbers was toen al bezig aan haar proefschrift over de zinsbouw van het Afrikaans, waarop ze eind vorig jaar promoveerde. Het overkwam haar in de loop van haar onderzoek vaker dat een vreemde constructie – die ze in geen enkele bestaande grammatica terugvond – haar pad kruiste.

Hoe kan dat nu? "Voor Zuid-Afrikaanse taalkundigen zijn die zinnen te alledaags", zegt Robbers. "Ze vallen hun niet eens meer op. Een buitenstaander kijkt er wat onbevanger tegenaan." Een probleem bij de bestudering van het Afrikaans is lange tijd geweest dat de taal en het land waar ze gesproken werd, geïsoleerd waren. Maar weinig geleerden waren bereid zich te laten meeslepen door een Afrikaanse zinsconstructie.

Gelukkig begint dit nu te veranderen. Dat komt volgens Robbers ook de studie van het Nederlands ten goede. "Jacob Cats, een zeventiende-eeuwse Nederlandse dichter, kon nog schrijven: 'Een waterlandsche Trijn

sat eens ajuyn en schelde.' Die constructie met *en* is uit het moderne Nederlands helemaal verdwenen, en vervangen door een constructie met *te*: 'Trijn zat uien te schillen.' Uit de schaarse schriftelijke bronnen die we nog hebben, kunnen we het precieze gebruik van deze vorm in het zeventiende-eeuwse Nederlands nauwelijks nog achterhalen."

Afrikaanstaligen kennen de constructie nog wel: 'Sy sit 'n boek en lees', zeggen zij. Het voordeel van een Afrikaner boven Jacob Cats is dat we de eerste tenminste nog eens wat kunnen vragen. Robbers is achter veel details van de constructie gekomen door in Zuid-Afrika met Afrikaners te spreken en door ze in de jaren erna te bestoken met vragen in e-mailberichten.

● **GROTE WOORDEN**

Ze begon haar onderzoek bij de plaats van het verbogen werkwoord. In de zinnen *De man komt morgen in Johannesburg*, *Morgen komt de man in Johannesburg* en *In Johannesburg komt de man morgen staat komt* steeds direct achter het eerste zinsdeel. Het onderwerp van de zin staat bovendien altijd pal naast het werkwoord. Robbers: "Dat geldt ook voor de Afrikaanse vertalingen van deze zinnen. In een Afrikaanse hoofdzin moet, net als in een Nederlandse, het verbogen werkwoord dan ook onmiddellijk na het eerste zinsdeel komen. In de zin 'Toe sit sy 'n boek en lees' staat het werkwoord ook op de tweede plaats."

In plaats hiervan kan men aan de andere kant van de evenaar echter ook zeggen 'Toe sit en lees sy een boek'. Het onderwerp *sy* lijkt dan niet meer pal naast het eerste verbogen werkwoord te staan. Robbers denkt dat de Afrikaners in deze gevallen *sit-en-lees* als één groot woord

beschouwen, dat in zijn eentje op de tweede plaats in de zin staat, met het onderwerp er pal naast. In het Nederlands kennen we dat soort 'grote woorden' niet. Daarom kunnen wij niet zeggen: 'Toen zat en las zij een boek.'

● **LEGPUZZEL**

Het viel niet mee om de feiten boven tafel te krijgen. De Afrikaners bleken vaak nogal wat schroom te hebben om met een buitenstaander over hun taal te praten. Robbers: "Ik sprak een keer met de secretaresse van een Afrikaanse hoogleraar. Ik wilde horen wat zij van een bepaalde zin vond, maar zij weigerde dat te zeggen. 'Dat weet ik niet, dat moet je aan de professor vragen', zei ze steeds. 'Of anders hebben we in de kast nog wel een grammatica staan.' Maar ik was helemaal niet geïnteresseerd in de taal van die professor of in die van dat dikke boek. Ik was geïnteresseerd in háár taal!"

In het verleden hebben taalkundigen in kaart gebracht op welke plaatsen in de zin het werkwoord kan staan in Nederlandse en Vlaamse dialecten. Robbers' onderzoek heeft een paar stukjes aan die legpuzzel toegevoegd: het Afrikaans heeft een aantal mogelijkheden waarover geen enkel hedendaags Nederlands of Vlaams dialect nog beschikt. De talen zijn uit dezelfde bron ontstaan. Door ze nu, na een paar honderd jaar, weer naast elkaar te leggen, krijgen we een goed inzicht in de flexibiliteit van menselijke taal. De politieke veranderingen in Zuid-Afrika zijn zo ook de wetenschap ten goede gekomen. <

Karin Robbers, *Non-finite Verbal Complements in Afrikaans*. Den Haag, Holland Academic Graphics. HIL Dissertations in Linguistics 33. ISBN 90 5569 036 8